

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

*The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research*

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 1418-1428.

Geliş Tarihi-Received: 27.12.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 22.01.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1410763

Geleneksel Keçe Sanatında Görülen Kepenek Örneklerinin Türk Resim Sanatına Yansımaları

*The Reflections to Turkish Painting Art of Shepherd's Felt Cloak Samples Seen in
Traditional Felt Art*

Kezban SÖNMEZ*
Semih BÜYÜKKOL**

Öz

Çeşitli kaynaklara göre keçe; yün liflerinin sıcak ve nemli bir ortamda, belirli bir basınç altında birbiri içine geçerek sıkıştırılması ile elde edilen dokusuz bir tekstil yüzeyi olarak tanımlanmaktadır. Keçe sanatının Türk kültürü ve geleneksel el sanatları içerisinde önemli bir yeri vardır. Keçe sanatı birçok kullanım alanında karşımıza çıkmaktadır. Kullanım alanlarından biri de giyimde kullanılan keçe örnekleri olup, kepenek bu örnekler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Türk resim sanatında Türk kültürü, geleneksel el sanatları, köy yaşamı, yörük yaşamı gibi konuların resimlere kaynak oluşturduğu ve bu konulardan sıklıkla yararlandığı dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda çalışan sanatçıların yapmış olduğu eserler, farklı yörelerde hayvan otlatan insanların giymiş oldukları geleneksel bir giysi olan kepenegin, Türk resim sanatında çeşitli dönem ve tarzlarda çalışan sanatçılar tarafından nasıl ele alındığını göstermektedir.

Araştırmanın amacı; çobanlık mesleğinde üstlük olarak kullanılan kepeneye Türk resim sanatında yer veren sanatçıların eserlerini analiz ederek, resim sanatında nasıl yorumlandığını göstermeye çalışmaktır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlk olarak keçe sanatı ve Türk resim sanatıyla ilgili literatür taraması yapılmış, elde edilen veriler analiz edilerek kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir sonraki aşamada farklı dönemlerdeki ressamların, konu ile ilgili eserleri incelenmiş, tüm veriler analiz edilmiş ve sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Keçe, kepenek, sanat, Türk resim sanatı.

Abstract

According to various sources, felt is defined as a non-woven textile surface obtained by compressing wool fibers by passing into each other under a certain pressure in a hot and humid environment. Felt art has an important place in Turkish culture and traditional

* Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, e-posta: kezbankarasonmez@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7640-9537.

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, e-posta: semihbuyukkol@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0530-9931.

handicrafts. Felt art appears in many areas of use. One of the areas of use is felt samples used in clothing, and the shepherd's felt cloak an important place among these examples.

It draws attention that subjects such as Turkish culture, traditional handicrafts, village life, yörük life constitute sources for paintings in Turkish painting art and these subjects are often used. The works made by artists working in this direction show how the shepherd's felt cloak, a traditional garment worn by people grazing animals in different regions, was handled by artists working in various periods and styles in Turkish painting art.

The aim of the research is to analyze the works of artists who place the shepherd's felt cloak used as a top in the shepherding profession in Turkish painting art and to try to show how it is interpreted in the art of painting.

The qualitative research method was used in this study. First of all, a literature search was conducted on felt art and Turkish painting art, and the obtained data were analyzed and a conceptual framework was tried to be created. At the next stage, the works of artists of different periods related to the subject were examined, all the data were analyzed and an attempt was made to reach a conclusion.

Keywords: Felt, shepherd's felt cloak, art, Turkish painting art.

Giriş

Türk el sanatlarının en eski tekniklerinden biri olarak karşımıza çıkan tepme keçe sanatı 9. yüzyıldan başlayarak Orta Asya' dan batıya doğru göç eden Türk toplumları tarafından diğer el sanatları ile birlikte Anadolu' ya ulaşmış ve günümüze kadar da yapımı devam etmiştir (Akınarlı, vd., 2014, s. 277).

Türk el sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan keçe sanatının çeşitli kullanım alanları ve teknikleri ile başlı başına bir araştırma konusu olduğu gözlenmektedir. Anadolu' nun farklı yörelerinde keçenin kullanım alanlarına göre çeşitli yapım ve süsleme teknikleri ile üretildiği araştırmalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Maddi kültür varlıklarımız, gelenek ve göreneklerimiz arasında önemli bir yere sahip olan keçeden yapılmış ürünler geçmişten günümüze giyim kültürünün bir parçası olarak da karşımıza çıkmaktadır. Gerek çorap gerek şapka gerekse çobanların giydiği kepenek bu örnekler arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde birçok sanatçının özellikle farklı yörelerin kültürlerini, Anadolu'yu ve bu bölgelerde yaşayan insanların maddi manevi değerlerini, farklı üslup ve eğilimleri doğrultusunda estetik bir kaygı ile eserlerine yansıttıkları görülmektedir.

Bu araştırma; Cemal Tollu, Fikret Otyam, Neşe Erdok, Rahmi Pehlivan, Erol Özden ve Aydemir Atalay'dan oluşan sanatçıların metni destekleyeceği düşünülen sekiz adet eseri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın amacı; çobanlık mesleğinde kışın soğuktan korunmak için üstlük olarak kullanılan kepeneye Türk resim sanatında yer veren sanatçıların eserlerini analiz ederek, resim sanatında nasıl yorumlandığını göstermeye çalışmaktır. Bununla birlikte; geleneksel kültürümüz içerisinde geçmişten günümüze kadar bir çoban giysisi olarak kullanılan kepenegin tanıtılması ve Türk kültürüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi bağlamında literatür taraması ve eser analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda keçe sanatı ve Türk resim sanatıyla ilgili araştırma yapılmış, konu ile alakalı her türlü kaynak gözden geçirilmiştir. Tüm bu kaynaklar incelenerek elde edilen bilgiler ışığında kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın metin kısmında yer alan görseller, metni destekleyeceği düşünülen en çarpıcı örneklerden oluşturulmuş olup, farklı dönemlerdeki ressamaların, konu ile ilgili eserleri analiz edilmiş ve bir çoban giysisi olan kepenegi resimlerinde nasıl yorumladıkları anlatılmaya

çalışılmıştır. Bununla birlikte eserlere konu olan kepenekler malzeme, renk ve biçim açısından değerlendirilerek incelenmiş ve sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

1. Keçe Sanatının Genel Özellikleri

Çeşitli kaynaklarda keçe,

Yün liflerinin sıcak ve nemli bir ortamda, birbiri içine geçerek sıkıştırılması ve pişirilmesi ile elde edilen bir çeşit kalın kumaş (Karpuz ve Karpuz, 2018, s. 72).

Keçe hayvansal liflerin dış tabakasını meydana getiren pulların sıcak ve kaygan bir ortamda sürtünme yoluyla birbirlerine kenetlenerek birleşmesinden meydana gelen bir kumaş cinsi (Anonim, 1990, s. 138)

Yün veya keçi kılının dokuma yapılmadan sadece dövülmesi ile ortaya çıkan kaba kumaş (Anonim, 1993, s. 1337) olarak tanımlanmaktadır.

Keçe sözcüğü ilk olarak "kidhiz" adıyla anılan ve çok yaygın olarak kullanılan bir Türk kültür deyişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı Türk topluluklarında "kidiz", "kiz", "kiyiz" gibi isimler aldığı görülmektedir (Akpınarlı, vd., 2014, s. 277).

Konar göçer bir yaşam süren Türk toplulukları çadırlarında ve diğer günlük eşyalarında kullandıkları süsleyici unsurlarda, yetiştirdikleri hayvanların yünlerinden faydalanmışlar, halı, kilim, keçe gibi el sanatı ürünlerinin yapımını kendi geleneksel yöntemleriyle gerçekleştirmişlerdir (Çeliker, 2011, s. 2).

Türk sanatı tarihine baktığımız zaman Orta Asya kurganlarından çıkan ilk örneklerin nakışlı ve süslemeli keçeler olduğu görülmektedir. En eski örneklerinin M. Ö. 2. yüzyıla kadar dayandığı bilinen keçeden yapılan ürünlerin Hunlar'a ait Pazırık ve Noin Ula kurganlarında yapılan kazılarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Ele geçen bu keçeler üzerinde insan figürleri ve hayvan mücadele sahneleri yer almaktadır (Karpuz ve Karpuz, 2018, s. 72). Hayvancılık yaparak yaşamlarını devam ettiren toplumlar sert iklim şartlarıyla mücadele etmeye çalışırken, bir taraftan da göçebe yaşamlarında kullandıkları çadırlarını, kullandıkları giysilerini, çeşitli araç gereçlerini kendi yetiştirdikleri koyunların yünlerini kullanarak üretmeye çalışmışlardır. Hunlardan sonra hüküm süren Göktürkler'in de aynı kültür ve sanatı devam ettirdiği, keçenin birçok kullanım alanında yoğun bir şekilde yapılarak ihtiyaçları karşılamayı sürdürdüğü ortaya çıkmaktadır (Begiç, 2015, s. 157). Bu dönemde tepme keçe yaygıların, kağanların tahta çıkış törenlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca kağanın kendisine bağlı beyler tarafından keçe üzerinde havaya kaldırılarak güneşin döndüğü yönde, otağın etrafında dokuz kez döndürülmesi Göktürk gelenekleri arasında yer almaktadır. Keçe Göktürkler döneminde sadece eşya olarak değil aynı zamanda bir hukuk ve devlet sembolü de olmuştur (Çeliker, 2011, s. 4). Göktürk egemenliğine son vererek kurulan Uygurlar'da da keçe kullanımının devam ettiği yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Uygurlardan kalan fresk ve minyatürler incelendiğinde buradaki figürlerin farklı keçe başlıklarla ve Mevlevi sikkesine benzer tarzda yüksek keçe başlıklarla tasvir edildiği, bununla birlikte keçe yaygılara da yer verildiği görülmektedir. Selçuklu ve Beylikler döneminde de keçenin kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir. Bu dönemlerde de yine keçeden giysi, çizme, başlık gibi birçok kullanım ve süs eşyası yapıldığı, Selçuklu döneminde keçe üzerine yapılan süslemelerin zenginleştiği dikkat çekmektedir (Koparan ve Sönmez, 2017, s. 1063). Tepme keçeciliğin Osmanlı döneminde de kullanılmaya devam ettiği, bu dönemde kavuk, külah, üsküf, börk, kallavi gibi farklı isimlerle anılan baş giysilerinde kullanıldığı yazılı kaynaklardan, minyatürlerden ve müzedeki eserlerden anlaşılmaktadır. Osmanlılarda yüksek rütbeli kişiler ve halk arasında ayrı özellikler taşıyan başlıkların biçim ve gösterişliliği sosyal statü göstergesidir. Osmanlı döneminde içi bölmelerle ayrılan sultan

çadırlarının toprak zemininin hasır ve keçelerle kaplandığı ortaya çıkmaktadır (Akpınarlı, vd., 2014, s. 277).

Keçe yapımında özel yünlerin kullanıldığı görülmektedir. Öncelikle yünler yıkanıp temizlendikten sonra tel tel atılmaktadır. Atılan bu yünler bir hasır kalıp üzerine eşit miktarda serilmekte, tercihe göre nakış da döşenmektedir. Döşeme işleminde renkli keçelerden hazırlanmış parçalar kullanılmaktadır. Bitkisel, geometrik, figürlü, nesneli motiflerle kompozisyonlar hazırlandıktan sonra üzerine yün serilmekte ve rulo yapılarak toplanmaktadır. Böylece keçe, tepme işlemine hazır hale gelmektedir (Karpuz ve Karpuz, 2018, s. 72). Keçeleşmenin oluşabilmesi için yün liflerinin birbirinin içine geçmesi gerekmektedir. Farklı yönlerde sallanmayla elde edilen, tepme işlemiyle sağlanan hareket ve basınç keçeleşmenin gerçekleşmesinde etkilidir. Basınç arttıkça keçenin yoğunluğu da artmaktadır. Geçmişte tepme işlemi yapmak için sadece insan gücü kullanıldığı bilinmektedir. Hasır içerisine sarılan yünler ayak, diz ya da göğüsle vurularak keçeleştirilmektedir. Bu tekniklerin uygulanması yorucu, zor ve uzun zaman aldığı için, günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle bu tekniklerin yerini keçe tepme makinelerinin aldığı görülmektedir. Keçe tepme makineleri insan gücünün kullanımını azaltarak keçenin daha kısa sürede üretilmesini sağlamaktadır (Anonim, 2011, s. 17).

Geçmişten günümüze birçok kullanım alanına sahip olan keçe, sanayileşme sürecinde sanayide de kullanılmış, fakat birçok sanayi ürünü keçenin yerini almış ve keçenin kullanıldığı alanları sınırlandırmıştır. Tarihsel süreç içerisinde ve günümüzde keçenin kullanım alanları ve keçe çeşitlerinin bir kısmını yük keçesi, eyer keçesi, yaygı keçesi, süt keçesi, at keçesi (belleme), deve keçesi, sünger yatak keçesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bununla birlikte börk, hartavi, sikke, külah, üsküf, çizme, çorap, elbise, aba, yelek, kepenek gibi giyim eşyası olan keçe çeşitleri de bulunmaktadır (Akpınarlı, vd., 2014, s. 278-279).

Araştırma kapsamında Türk resim sanatı içerisinde yansımaları görülen kepenek, çobanların hayvan otlatırken kullandıkları giysi olarak tanımlanmaktadır. Başlıklı veya başlıksız olarak üretilen örnekleri bulunmaktadır. Çobanlar gerektiği zaman kepenegi sırtlarına alarak yağmur, kar, rüzgar gibi doğa koşullarından kendilerini korumaktadır. Ayrıca kepenegi gerektiği zaman yorgan, yatak veya sofra örtüsü olarak da kullandıkları görülmektedir. Kepenek; kebe, gezdirme ve yatak kepenegi olmak üzere farklı kullanım şekillerine yönelik olarak üretilmektedir. Diğer kepeneklere göre daha kısa ve hafif olan kebe, çobanlar tarafından, kuzulama mevsimi olan bahar aylarında, kuzu otlatırken kullanılmaktadır. Kuzular koyunlardan ayrı olarak gündüz, kısa mesafelerde otlatılmaktadır. Kuzu otlatan çobanlar çoğunlukla çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Gezdirme kepenegi olarak isimlendirilen kepenek, rahat taşınması ve çobana daha rahat yürüme imkânı sağlaması açısından, yatak kepenegine göre daha hafif ve daha kısa yapılmaktadır. Yatak kepenegi ise diğer kepeneklere göre çok büyük ve ağır olarak üretilmektedir. Bu kepeneklerin çobanların dışında uzun süre dışarıda çalışmak zorunda olan işçiler tarafından yorgan, yer yaygısı, gölgelik olarak kullanıldığı da görülmektedir. (Küçük Kurt ve Oyman, 2018, s. 111-112).

Kepenek beyaz veya mor renkli yünden çoğunlukla desensiz olarak yapılmaktadır. Fakat göğüs kısımları desenli olarak yapılan kepenekler de bulunmaktadır. Yaz mevsiminde gölgelik olarak kullanılmasından dolayı serinlik vermesi, kış mevsiminde ise sıcak tutması için üretilen, tek parça halinde yapılan çoban kepenekleri, dikişli ve dikişsiz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uсталık ve özen gerektirmesi açısından dikişsiz türlerinin daha kıymetli olduğu bilinmektedir (Akpınarlı, vd., 2014, s. 278).

Kepenek biri sırt ikisi ön olmak üzere üç parçadan meydana gelmektedir. Kolsuz olarak yapılmakta, boyun ve baş dışarda kalmak üzere omuzlara alınarak giyilmektedir. Boyu ayak bileğine kadar uzanmakta ve düğmesiz olarak yapılmaktadır (Koçu, 1969, s. 153-154).

2. Kepenek Örneklerinin Türk Resim Sanatına Yansımaları

1929-1940 yılları arasında faaliyet gösteren Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği, izlenimci resme karşı, renkten çok çizgisel kuruluşa önem veren ressamların bir araya gelmesiyle kurulmuş bir grup olmuştur (Renda, vd., 1993, s. 64). Bu birlikten sonra Çağdaş Türk resim sanatında önemli gruplarından biri olan D Grubu, 1933 yılında, Nurullah Berk, Elif Naci, Zeki Faik İzer, Abidin Dino, Cemal Tollu ve Zühtü Müritoğlu'dan oluşan beş ressam ve bir heykeltıraş tarafından kurulmuştur. Grubun amacı; geometrik yapıya önem vererek, klasik anlayışın plastik değerlerini ve biçim yalınlığını eserlerde uygulamaktır. Bu sanatçılar arasından özellikle Cemal Tollu, bu amaç doğrultusunda kübist-inşacı eğilimli resimler üretmiştir (Dal, 2008, s. 376).

Görsel 1. Cemal Tollu, Ankara Keçileri, T.Ü.Y.B., 90 x 120 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi (Berk ve Turani, 1981, s. 100)

D Grubu üyelerinden Cemal Tollu'nun eserlerini Hitit kabartmalarından etkilenerek, oradaki geometrik ve hacimsel etkiyi, yalın anlatım şekliyle kurgulayarak, geometrik temel üzerine oturttuğu görülmektedir (Ersoy, 2004, s. 461). Cemal Tollu tarafından yapılan *Ankara Keçileri* (Görsel 1) isimli eserde, merkezde yer alan kepenekli çoban figürünün yanında bir kadın ile ön ve arka planda tüm yüzeyi kaplayacak şekilde Ankara keçilerinin yer aldığı görülmektedir. Eserde, keçilerin oluşturduğu yataylık, çoban ve kadın figürünün dikeyliğiyle dengelenmektedir. Geri planda kullanılan gri renkli zemin üzerinde yer alan figürlerde kullanılan beyaz, siyah, yeşil, kırmızı kahve ve okra sarısının renk değerleri dengeli bir şekilde yüzeye dağılmaktadır. Eserde, sürüsünü güden insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepenekğin beyaz renkli ham yünden yapıldığı, boyunun kısa olduğu ve başlıksız olarak tasvir edildiği dikkat çekmektedir.

Türk resim sanatında önemli bir toplumsal hareket olan Onlar Grubu, 1947 yılında Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun öğrencileri arasında yer alan Ivy Strangali, Leyla Gamsız, Hulusi Sarptürk, Mustafa Esirkuş, Nedim Günsür, Fahrünnisa Sönmez, Turan Erol, Orhan Peker, Mehmet Pesen ve Fikret Otyam tarafından kurulmuştur. Bu grubun amacı; Anadolu'nun geleneksel motifleriyle çağdaş Batı resminin görsel dilini birleştirip,

tabiattan ve sosyal yaşamdan seçtikleri temaları yöresel bir dille ve çağdaş sanatın soyutlama anlayışıyla yorumlayarak yansıtmaktır (Arslan, 2008, s. 1168).

Görsel 2. Fikret Otyam, Otyam'ın Fırçasından, T.Ü.Y.B., 1996 ("Sanal", 2023).

Onlar Grubu'nun önemli üyelerinde biri olan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan insanların geleneğini, yaşam tarzını çağdaş bir tarzda yansıtan Fikret Otyam'ın, *Otyam'ın Fırçasından* (Görsel 2) isimli eserinde; uçsuz bucaksız karla kaplı arazinin ön planında, üzerinde kepenegiyle bir çoban, önünde ve arkasında keçiler, bozkırın kurumuş yaban otları, geri planda ise yine kepenegiyle başka bir çoban görülmektedir. Kompozisyonun tüm yüzeyini kaplayan beyaz renkle, keçilerin ve yaban otlarının siyah ve kahve renkleri kontrastlık oluşturarak, kepenegin içerisindeki yeşil renkle birlikte çobanları görünür kılmaktadır. Resimde çobanların ve yaban otlarının dikeyliği, keçilerin yataylığıyla dengelenmektedir. Eserde, sürüsünü güden insan figürlerinin üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürlerin üzerinde görülen kepeneklerin beyaz renkli ham yünden yapıldığı, boylarının ayak bileğine kadar uzun olduğu ve kışın Anadolu'nun zorlu coğrafi şartlarında hayvanlarını otlatmaya çalışan çobanların soğuktan korunması için başlıklı olarak yapıldığı dikkat çekmektedir.

Görsel 3. Fikret Otyam, Çoban, Tuval Üzerine Yağlıboya, 50x 35, İmzalı ("Sanal", 2023).

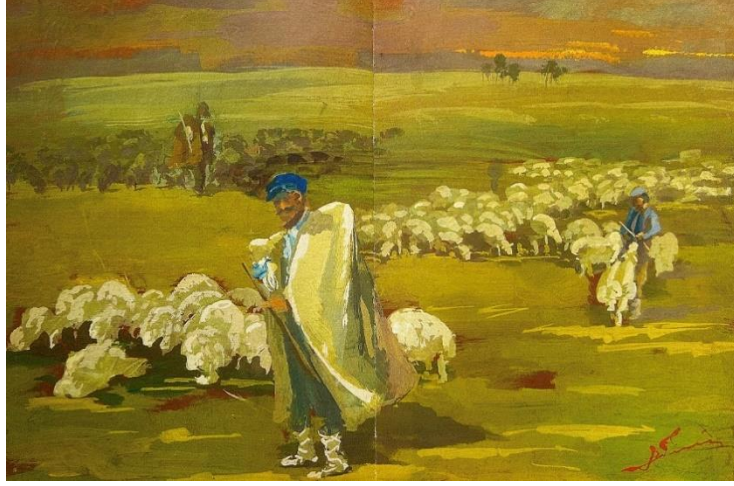
Fikret Otyam'a ait olan *Çoban* (Görsel 3) isimli eserde de aynı konunun benzer bir şekilde yorumlandığı görülmektedir. Kompozisyonun ön planında ağırlıklı olarak yüzeyi kaplayan çobanın dikeyliği, dağların ve keçilerin yataylığıyla dengelenirken, gökyüzünün grimsi mavisi, keçilerin ve kepenegın içinden görülen siyah, koyu kahve renkler ve sağ ön tarafta yer alan otların hareketli formu sayesinde çoban figürü ön plana çıkmaktadır. Eserde, sürüsünü güden insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepenegın beyaz renkli ham yünden yapıldığı, boyunun ayak bileğine kadar uzun olduğu ve ağır kış şartlarında hayvanlarını otlatmaya çalışan çobanın soğuktan korunması için başlıklı olarak yapıldığı dikkat çekmektedir.

1940'lı yıllarda Türkiye'de toplumsal ve kültürel alanda yaşanan yenilikler doğrultusunda, resim alanında bireysel çıkışların önem kazandığı, gruplaşmaların giderek azaldığı, yöresel eğilimlerin güçlendiği, tabiat ve insan gerçekliğine dayalı çalışmaların ön plâna çıktığı, diğer taraftan da soyut resim anlayışının gündeme gelmeye başladığı görülmektedir (Renda vd., 1993, s. 99). Türk resim sanatında figüratif ve soyut kompozisyon araştırmaları, 1970' den günümüze bir taraftan ortak diğer taraftan da karşıt yol ve yöntemler izleyerek, bireysel özgünlük yollarını açmış, Türk resminin ferah ve geniş bir soluğa kavuşmasını sağlamıştır (Tansuğ, 1991, s. 286). Neşet Günal'ın öğrencisi olan ve onun figür ağırlıklı eğilimini sürdüren Neşe Erdok, ekspresyonist ve realist anlayışla yorumladığı toplumsal içerikli resimlerinde yalnızlık, hastalık, korku, tedirginlik gibi konuları ele aldığı görülmektedir (Ersoy, 2004, s. 205).

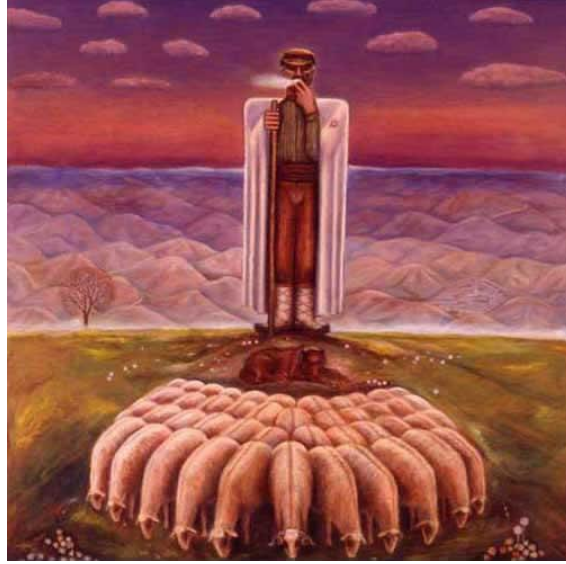
Görsel 4. Neşe Erdok, *Çoban*, T.Ü.Y.B., 200 x 160 cm, Özel Koleksiyon, 1982 (Tansuğ, 1991, s. 292).

Neşe Erdok'un kırsal yaşama ait konuyu çarpıcı bir anlatımla ele aldığı *Çoban* (Görsel 4) isimli çalışmasında, kompozisyonun tüm yüzeyini kaplayacak biçimde elinde değneğiyle merkezde yer alan çoban figürü, sağ ve sol taraflarında çoban köpekleri ve sağ alt tarafta "dağarcık" olarak isimlendirilen azık çantası yer almaktadır. Eserde yoğun olarak kullanılan kahve renginin değerleri ile okra sarısı kompozisyonda soğuk ve dramatik bir görünüm oluşturmaktadır. Bununla birlikte çoban ve köpek figüründe kullanılan beyaz ve gri rengin tonları açık-koyu kontrastlığı oluşturarak, figürleri ön plana çıkarmaktadır. Eserde, insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepenegın beyaz renkli ham yünden yapıldığı, boyunun ayak bileğine kadar uzun olduğu, sağ ve sol tarafında desenler bulunduğu ve başlıklı olarak yapıldığı dikkat çekmektedir.

Görsel 5. Rahmi Pehlivanlı, *Sürü*, Karton üzerine suluboya, 40 x 65 cm, 1985 (Pehlivanlı, 2001, s. 234- 235).

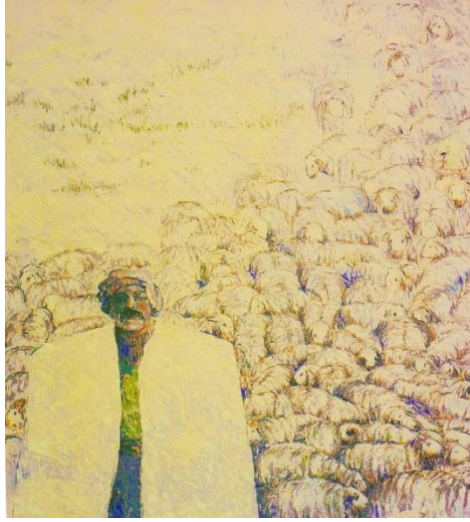
Rahmi Pehlivan'ın *Sürü* (Görsel 5) isimli eserinde şafak vakti olduğu düşünülen bir zaman diliminde, alabildiğine uzanan merada, üç ayrı sürüyü otlatan üç çoban figürünün lekese bir tarzda yorumlandığı görülmektedir. Kompozisyonda ufuk çizgisinin, meranın ve geri plandaki sürünün yataylık ve durağanlık hissi, ön ve arka plandaki çoban figürlerinin dikeyliği ve yine sol alt köşeden başlayıp sağ üst köşeye doğru uzanan sürünün diyagonal yerleştirilişi sayesinde dengelenerek, resme hareketlilik sağlamaktadır. Okra sarısının ve yeşilin hakim olduğu eserde, sürülerini güden iki insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürlerin üzerinde görülen kepeneklerin ham yün renginde yapıldığı, öndeki figürün üzerindeki kepenekte beyaz, arkadaki figürün üzerindeki kepenekte mor yün kullanıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca beyaz renkli kepenegün ayak bileğine kadar uzun, diğerinin ise kısa olduğu ve iki kepenegün de başlıksız olarak yapıldığı görülmektedir.

Görsel 6. Erol Özden, *Dağlar Bizimdir*, T.Ü.Y.B., 90 x 90 cm, 1995 ("Sanal", 2023).

Erol Özden'in *Dağlar Bizimdir* (Görsel 6) isimli eserinde, şafak vakti olduğu düşünülen bir zaman diliminde çobanın sürüsünü otlatma anı resmedilmiştir. Çoban figürünün merkezi plana yerleştirildiği kompozisyonda, koyunların, tepelerin, bulutların ritmik düzeni, resme hareketlilik katmaktadır. Kompozisyonda otlak arazi, tepeler ve gökyüzü olmak üzere üç kısımdan oluşan yataylık hissi, çobanın dikeyliğiyle dengelenmektedir.

dengelenmektedir. Soğuk renklerin hakim olduğu resimde, figürler üzerinde kullanılan açık tonlar konuyu ön plana çıkarmaktadır. Eserde, kendisine emanet edilen koyun sürüsünü sorumluluk bilinci içerisinde tüm dikkatiyle otlatan ve bir yandan da sigara içen insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepeneğin beyaz renkli ham yünden yapıldığı, boyunun ayak bileğine kadar uzun olduğu ve başlıksız olarak tasvir edildiği dikkat çekmektedir.

Görsel 7. Aydemir Atalay, *Çoban ve Koyunları*, Tuval üzerine akrilik, 115 x 145 cm, 2002 (Gezgin, 2005, s. 102).

Aydemir Atalay'ın yapmış olduğu *Çoban ve Koyunları* (Görsel 7) isimli eserde, kalabalık koyun sürüsüyle birlikte çoban konusunun yorumlandığı görülmektedir. Kompozisyonun hemen hemen tüm yüzeyini kaplayan koyun sürüsünün yoğunluğu, sol ön plandaki çobanın kepeneginde ve sol arka planda bırakılan boşlukla dengelenmektedir. Açık sarının hakim olduğu resimde koyunlar üzerinde yer yer lekesele tarzda kullanılan mor renk, sarı renkle kontrastlık oluşturarak koyunları görünür kılar. Figürün yüzünde ve kıyafetinde kullanılan yeşil, mavi, mor, turuncu gibi renkler sayesinde de çoban ön plana çıkmaktadır. Eserde, Anadolu'nun sararmış bozkırında sürüsünü güden insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepeneğin beyaz renkli ham yünden yapıldığı ve başlıksız olarak tasvir edildiği dikkat çekmektedir.

Görsel 8. Aydemir Atalay, *Çoban ve Koyunları*, Tuval üzerine akrilik, 41 x 57 cm, 2004 (Gezgin, 2005, s. 110).

Aydemir Atalay tarafından yapılan *Çoban ve Koyunları* (Görsel 8) isimli bir başka eserde de yine benzer bir konunun yorumlandığı görülmektedir. Tüm yüzeyi kaplayan koyun sürüsünün arasında görülen çobanın, yeşil, kahve, turuncu ve beyaz renklerle lekesel bir anlayışla renklendirildiği kompozisyonda, açık-koyu renk kontrastlığı sayesinde figürlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Eserde, sürüsünü güden insan figürünün üzerinde çoban giysisi olan kepenek görülmektedir. Figürün üzerinde görülen kepeneğin mor renkli ham yünden yapıldığı, boyunun ayak bileğine kadar uzun olduğu ve başlıksız olarak tasvir edildiği dikkat çekmektedir.

Sonuç

Geçmişten günümüze yapımı devam eden keçe sanatının sanayinin gelişmesiyle birlikte eski kullanım alanları ortadan kalksa da günümüzde yeniden şekillenerek, farklı kullanım alanlarında varlığını sürdürerek, çağdaş tasarımlarla canlılık kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde, bir çoban giysisi olan kepeneğin üretiminin sürdüğü ve farklı alanlarda kullanılmaya devam edildiği araştırmalar sırasında ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında; Cemal Tollu, Fikret Otyam, Neşe Erdok, Rahmi Pehlivanlı, Erol Özden ve Aydemir Atalay'ın resimlerinin analizi sonucunda; çobanların giydiği kepeneklerin adı geçen sanatçılar tarafından ele alınarak yorumlandığı görülmektedir. Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, eserlerde görülen kepeneklerin tamamının gezdirme kepeneği olduğu ortaya çıkmaktadır. Eserlerde kepeneklerin çoğunluğunun beyaz renkli ham yünden, Aydemir Atalay ve Rahmi Pehlivanlı'nın resimlerinde ise mor renkli ham yünden yapıldığı (Görsel 8) görülmektedir. İncelenen resimlerde görülen kepeneklerin çoğunluğunda boylarının ayak bileğine kadar uzun olduğu, Cemal Tollu ve Rahmi Pehlivanlı'nın eserlerinde ise kepeneklerin kısa olarak yapıldığı (Görsel 1-5) dikkat çekmektedir. Fikret Otyam ve Neşe Erdok'un eserlerinde (Görsel 2-3-4) kepeneklerin coğrafi iklim şartlarına göre başlıklı olarak yapıldığı, diğer sanatçıların eserlerinde ise başlıksız olarak betimlendiği gözlenmektedir. Araştırma kapsamına alınan eserlere yansıyan kepenek örneklerinin genellikle sade ve süslemesiz bir şekilde yapıldığı, Neşe Erdok'un resminde ise göğüs kısmında desen kullanıldığı (Görsel 4) dikkat çekmektedir.

Türk kültürü içerisinde geçmişten günümüze yapımı devam eden, geleneksel keçe sanatı içerisinde yer alan, çobanların hayvan otlatırken giymeleri için yapılan işlevsel amaçlı kepeneğin Türk resim sanatında konu olarak ele alındığı ve farklı sanatçılar tarafından, farklı formlarda tasvir edildiği görülmektedir.

Kaynaklar

- Akpınarlı, H. F. - vd. (2014). *Kahramanmaraş El Sanatları*, C. II. Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Anonim. (1990). Keçe. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedisi* (C. 7, s. 138). İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Anonim. (1993). Keçe. *Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük* (C. 4, s. 1337). İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- Anonim. (2011). *El Sanatları Teknolojisi Keçe-Desenleme*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Arslan, N. (2008). Onlar Grubu. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (C. 3, s. 1168). İstanbul: Yem Yayınları.

- Begiç, H. N. (2015). Konya Müzelerinde Bulunan Keçe Ürün Örnekleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4 (15), 155- 180.
- Çeliker, D. (2011). Geçmişten Günümüze Türklerde Keçecilik ve Keçe Yapımında Yeni Teknikler. *Art-e Sanat Dergisi*, 4 (8), 1- 22.
- Dal, E. (2008). D Grubu. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* (C. 1, s. 376). İstanbul: Yem Yayınları.
- Ersoy, A. (2004). *500 Türk Sanatçısı Plastik Sanatlar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Karpuz, E. ve Karpuz, H. (2018). *Konya'nın Kırk Sanatı- Zenaatı*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Koçu, R. E. (1969). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- Koparan, Y. ve Sönmez, K. (2017). Konya'da Keçecilik ve Turizme Katkısı. *Uluslararası Kültürel Miras ve Turizm Kongresi 19- 21 Mayıs 2017*, Konya: Nobel Bilim, 1062-1072.
- Küçükkurt, Ü. ve Oyman, N. R. (2018). *Afyonkarahisar'da Keçe Üretimi ve Keçe Atölyeleri*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları.
- Renda, G. - vd. (1993). *Türk Plastik Sanatlar Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tansuğ, S. (1991). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Görsel Kaynakça

Görsel 1: Cemal Tollu, Ankara Keçileri.

Berk, N. ve Turani, A. (1981). *Başlangıcından Bugüne Çağdaş Türk Resim Sanatı Tarihi*, C. 2. İstanbul: Tıglat Yayınevi.

Görsel 2: Fikret Otyam, Otyam'ın Fırçasından.

<https://fikretotyam.com/resimleri/90>, [Erişim Tarihi: 27.11.2023].

Görsel 3: Fikret Otyam, Çoban.

<https://www.nisartgallery.com/urun/3005064/fikret-otyam-coban-tuval-uzerine-yagliboya-50x-35-imzali>, [Erişim Tarihi: 27.11.2023].

Görsel 4: Neşe Erdok, Çoban.

Tansuğ, S. (1991). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Görsel 5: Rahmi Pehlivanlı, Sürü.

Pehlivanlı, R. (2001). *Rahmi Pehlivanlı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Görsel 6: Erol Özden, Dağlar Bizimdir.

<http://www.erolozden.com/figuratif.html>, [Erişim Tarihi: 28.11.2023].

Görsel 7- 8: Aydemir Atalay, Çoban ve Koyunları.

Gezgin, Ü. (2005). *Aydemir Atalay*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.